

Vuoden 1956 yleislakon tapahtumat Oulussa ja yleislakosta uutisointi oululaisessa lehdissä

Oulun yliopisto
Historiatieteet
Kandidaatintutkielma
17.5.2018
Juuso Fränti

Sisällysluettelo

Johdanto	1
1. Lakkoon johtanut kehitys ja etujärjestöjen väliset suhteet	5
2. Yleislakko alkaa	14
2.1 Oulun tapahtumat	16
2.2 Yleislakon päätyminen	20
Loppulause	24
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	26

Johdanto

Aihe, rajaus ja tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, mitä vuoden 1956 yleislakon aikana tapahtui Oulussa ja miten oululainen lehdistö uutisoi yleislakosta. Tutkimuskysymyksetni ovat: Miten oululainen lehdistö uutisoi yleislakosta? Mitä yleislakon aikana tapahtui Oulussa? Tutkimukseni pääpaino on lehdistöhistoriassa ja poliittisessä historiassa. Oulun tapahtumia kuvatessani tukeudun tapahtumahistoriaan.

Tutkimuksessani käytän lähteinä Oulussa ilmestyviä lehtiä *Kalevaa*, *Kansan Tahtoa* ja *Pohjolan Työtä*. Kaleva oli yleislakon aikaan Oulun suurin lehti 28 500 levikillä, Kansan Tahto tuli toisena 17 000 levikillä ja Pohjolan Työn levikki oli muutamia tuhansia.¹ Kaleva oli jäänyt sitoutumattomaksi edistyspuolueen lopetettua toimintansa, ja sen tavoitteena oli muuttua puolueen äänenkannattajasta Pohjois-Suomen äänenkannattajaksi.² Kansan Tahto oli SKDL:n (Suomen Kansan Demokraattinen Liitto) kannattajalehti ja Pohjolan Työ SDP:n (Suomen Sosiaalidemokraattinen Puolue) puoluelehti.

Tutkin lehtiä aikaväliltä 7.2.1956–23.3.1956. Yleislakon aikana sanomalehdet olivat lakon alaisia, mutta lehdet kiersivät kieltoa painamalla monisteita, joissa uutiset olivat. Ainoastaan Kaleva julkaisi monisteita Oulussa yleislakon aikana, joten lakon aikaisista tapahtumista uutisointi jäi Oulussa Kalevan harteille. Lehdistöä tutkiessa on huomiotava, että ihmisissä on kyky ja halu valehdella, huijata, unohtaa ja ymmärtää väärin.³ Puoluelehtien suppeahkon näkökulman selittää se, että lehteä rahoittava puolue päättää lehden näkökulmasta.⁴ Puoluelehdissä on myös otettava huomioon se, että lehden tilaajat olivat pääsääntöisesti puolueen kannattajia, joten lehden kannan täytyi miellyttää tilaajia.⁵ Puoluelehdet taipuivat puolueiden ohjattavaksi.

¹Saarela, 2006, 239

²Tommila, Salokangas, 1998, 248

³Lempiäinen; Löytty & Kinnunen, Tutkijan Kirja, 176

⁴Tommila, Salokangas, 1998, 178

⁵Tommila, Salokangas, 1998, 134

Tutkimustilanne, rakenne ja metodit

Vuoden 1956 yleislakosta ei ole tehty tutkimusta kovin paljoa, mutta Tomi Mertasen väitöskirja: *Kahdentoista markan kapina? Vuoden 1956 yleislakko Suomessa* osoittautui erinomaiseksi teokseksi, jota hyödynnän tutkimuksessani paljon. Lisäksi Väinö Huuskan kirja: *Etujärjestöjen painostuspolitiikka Suomessa: Tutkimus Maataloustuottajain keskusliiton, Suomen ammattiyhdistysten keskusliiton, Suomen työnantajain keskusliiton, Toimihenkilö- ja virkamiesjärjestöjen keskusliiton ja Suomen ammattijärjestöjen poliittisista toimenpiteistä vuosina 1945-1964* oli hyödyllinen teos avaamaan etujärjestöjen toimintaa. Myös Lauri Haataja: *Suomen työväenliikkeen historia* antoi arvokasta tietoa etujärjestöjen toiminnasta. Vaikkei tutkimukseni ole henkilöhistoriaa, niin Lasse Lehtisen: *Fagerholm Kekkosen tasavallan kakkonen* kertoi hyvin hallituksen neuvotteluista yleislakkoa koskien. Itse Oulun tapahtumista ja etenkin oululaisista lehdistä ei ole tutkimusta tehty.

Metodina käytän laadullista tekstianalyysiä, jossa hyödynnän sanomalehdistöön pohjautuvaa historiantutkimusta. Lisäksi hyödynnän tutkimuksessani poliittista analyysiä, kun käsittelen etujärjestöjen toimintaa. Rakenteena tutkimuksessa käytän temaattista rakennetta, sillä temaattisuus sopi parhaiten tutkimukseni rakenteeksi, koska aihepiiriin kuului useita oleellisia kohtia.

Näen käyttämäni tutkimuskirjallisuuden olevan luotettavaa ja objektiivista, ainoastaan Kerttu Kauniskankaan: *Yleislakko 1956*, osoittautui hieman puolueelliseksi kuvaukseksi. Sinänsä Kauniskankaan teos on faktoiltaan kohdillaan, mutta vasemmistolaisuus paisaa tekstistä vahvasti läpi. Vaikka Kauniskankaan teos sekä Kansan Tahto olivatkin vahvasti punasävytteisiä, saa niistä kuitenkin kuvauksen yleislakon tapahtumista työväen silmin, joka ei ole lainkaan huono asia. Tosin Kauniskankaan teosta ei voi pitää tutkimuksena, koska se on julkaistu heti yleislakon päätyttyä; silti Kauniskankaan teos kuvaa työläisten mielipiteitä yleislakosta.

Historiallinen tausta

Yleislakko alkoi 1.3.1956 ja loppui 20.3.1956. Vaikka yleislakosta odotettiin lyhyttä, kesti se huomattavasti odotettua kauemmin. Yleislakosta on puhuttu ”kahdentoista markan kapinana”, sillä SAK (Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö) vaati 12 markan korotusta tuntipalkkaan. Yleislakosta puhuttiin ”Kekkonen kruunajaisina”, vaikkei yleislakolla ollut muuta yhteistä Kekkonen kanssa kuin alkamispäivä.⁶ SAK:n puheenjohtaja Antikainen ja varapuheenjohtaja Rantanen olivat todenneet yleislakon alettua, että ”nähköön Kekkonen kellä on valta”. Miehet olivat tosin olleet humalassa sanottuaan näin.⁷

Välirauhan jälkeen yleislakolla uhkaamisella oli erityisen suuri vaikutus, sillä Neuvostoliitolle maksettavat sotakorvaukset vaativat kaikkien alojen töiden pyörimistä häiriöittä. Mikäli yleislakko olisi alkanut ja työt olisivat pysähtyneet useimmilla aloilla, olisi huonoimmassa tapauksessa välirauha voinut rikkoutua ja Neuvostoliitto hyökätä Suomeen. Hallitus pystyi säätelemään valtalailta työ- ja palkkaehtoja, joten yleislakolla voitiin painostaa hallitusta SAK:n etujen mukaan.⁸

SAK oli saanut tietoja, että ministerivaliokunta ei olisi hyväksymässä palkankorotuksia. Ministerivaliokunnan päätös viipyi, joten SAK uhkasi 20.9.1950 hallitusta yleislakolla. Yleislakko alkaisi 25.9.1950, mikäli SAK ei saisi tyydyttävää ratkaisua. Todellisuudessa sosiaalidemokraatit eivät halunneet lakkoa ja kommunistit eivät halunneet sovintoa. Kommunistit halusivat tyytymättömiä työläisiä, joita voitaisiin käyttää taisteluun työnantajia vastaan ja poliittisiksi vaatimuksiksi.⁹ Hallitus pelkäsi yleislakkoa kommunistisen liikehdinnän ja mahdollisen Neuvostoliiton tukeman vallankumousyrityksen vuoksi. SAK:lla oli kiire saada neuvottelut valmiiksi, jottei joutuisi toteuttamaan uhkaustaan. Sopus saatiin lopulta 26.9.1950 päivän myöhässä varsinaisesta takarajasta. SAK ja hallitus pääsivät sopuun ja tuntipalkkoja nostettiin.

Vuonna 1950 palkkakysymys ja palkkasäännöstelyjärjestelmä nousivat jälleen ongelmiksi: SAK vaati aikapalkkoihin kymmenen prosentin korotusta, jota STK (Suomen

⁶Mertanen,2004, 22

⁷Mertanen, 2004, 74

⁸Huuska , 1986, 104

⁹ Mertanen, 2004, 56

Työnantajain Keskusliitto) ja Suomen Pankki vastustivat. Hallitus päätti lopettaa palkkasäännöstelyn, mutta työmarkkinajärjestöille annettiin kolme kuukautta aikaa sopia palkoista, tai hallitus määräisi palkkatason.¹⁰ Työmarkkinajärjestöt eivät päässeet sopuun, joten SAK ratkaisi tilanteen uhkaamalla yleislakolla. Palkoista päästiin sopuun neljä tuntia ennen lakon alkamista. Sopua ei kuitenkaan saatu kaikille teollisuudenaloille, Metalliliitto oli nimittäin ajautunut palkkakiistassa umpikujaan. Metalliliitto pyysi SAK:lta lakkolupaa, johon SAK suostui.

Puutyöväenliitto liittyi mukaan Metalliliiton lakkoon; myös samaan liittoon kuulunut Sähköasentajienliitto oli mennyt aiemmin erilliseen lakkoon. Hiljalleen useita muitakin lakkovaroituksia ilmoitettiin eri aloilta, ja syyskuun puoleenväliin mennessä lakkolaisia oli kymmeniä tuhansia. SAK lähetti 7. lokakuuta STK:lle ultimaatumin: jos kiistassa ei päästä ammattiyhdistysliikettä tyydyttävään ratkaisuun 22. lokakuuta mennessä, julistaisi SAK yleislakon.¹¹ Kolmas yleislakkouhkaus oli annettu, vain viisi kuukautta aikaisemman yleislakkouhkauksen jälkeen. Tilanne saatiin kuitenkin ratkaistua ilman, että yleislakkoon olisi jouduttu turvautumaan.

Presidentti Paasikivi määräsi 8.12.1953 eduskunnan hajotettavaksi, koska puolueiden väliset ristiriidat olivat johtaneet umpikujaan. Toukokuussa 1954 nimitettiin uusi hallitus Ralf Törngrenin johdolla. Syksyyn mennessä hallitus oli vaikeuksissa, elinkustannusindeksi lähestyi palkankorotuksia vaativia lukemia¹² ja SAK vaati palkankorotuksia tai hinnanalennuksia. Elinkustannusindeksi oli joulukuussa 101 ja helmikuussa 107. Puolet elinkustannusindeksin 6 pisteen noususta johtui maidon hinnan nousuista ja puolet kasvaneista vuokrista.¹³ Pääministeri Törngrenin ohjelma ei kelvannut päähallituspuoleille ja hallitus jätti eropyynnön. Hallituksen eron takia jännitteet kasvoivat työmarkkinoilla, jolloin SAK antoi yleislakkouhkauksen, vaatien reaaliansioiden nostamista. Yleislakko alkaisi marraskuun alussa, ellei palkkoja nostettaisi tai hintoja laskettaisi SAK:ta tyydyttävällä tavalla. Kiista saatiin sovittua Maalaisliiton, SAK:n ja sosiaalidemokraattien sisäpiirin kesken. SAK sai suuria myönnytyksiä hallitukselta.¹⁴

¹⁰ Mertanen, 2004, 61

¹¹ Mertanen, 2004, 62

¹² Mertanen, 2004, 64

¹³ Kaleva, 23.3.1956, 2

¹⁴ Mertanen, 2004, 65

1. Lakkoon johtanut kehitys ja etujärjestöjen väliset suhteet

Valtalain kumouduttua opposition vastustukseen¹⁵, menettivät maataloustuottajat mahdollisuutensa saada tulonsa sidottua yleiseen ansiotasoon. Maataloustuottajain Keskusliitto (MTK) ilmoitti nostavansa maidon, voin ja juuston hintoja 9.1.1956. Kekkonen sai kuitenkin puhuttua MTK:n laittamaan hinnankorotukset voimaan vasta 26.1.1956. MTK vaati myös subventioiden eli tukiaisten poistamista. Asuntojen vuokrat olivat saattaneet tuplaantua valtalain kumoutumisen jälkeen, joten asuntojen vuokrat ja kallistuneet elintarvikkeet loivat kestävämmän tilanteen työväestölle.

SAK vaati hallitusta alentamaan elinkustannuksia. Kekkonen ilmoitti SAK:lle hallituksen olevan mahdottomassa tilanteessa, sillä hintoja ei voitu säädellä valtalain kaatumisen takia ja MTK ei suostunut laskemaan hintoja subventioiden kasvattamista vastaan. Kekkonen ei uskaltanut painostaa tuottajia millään tavoin ennen presidentinvaalien toista kierrosta.¹⁶ SAK epäonnistui tavoitteissaan, joten STK:lta alettiin hakea hyvitystä kasvaneisiin elinkustannuksiin palkankorotuksen muodossa.

STK ja SAK aloittivat neuvottelut tammikuun lopulla 1956. Yksimielisyyteen päästiin siitä, että palkansaajien on saatava hyvitystä nousseista elintasokustannuksista. STK vaati prosentuaalisia korotuksia palkkoihin, mutta SAK otti neuvotteluiden lähtökohdaksi markkamääräisen korotuksen. Helmikuun alussa SAK ilmoitti, että palkkoja olisi nostettava 12 markalla tunnissa¹⁷, tästä ei SAK tulisi joustamaan. STK halusi ensin selvittää, mistä rahat palkankorotuksiin saataisiin. SAK vaati STK:ta ensin hyväksymään palkankorotukset. Kumpikaan puoli ei suostunut joustamaan vaatimuksissaan, joten neuvottelut uhkasivat keskeytyä. Neuvottelut päätettiin tuloksettomina 7.2.1956.

SAK:n työvaliokunnassa käsiteltiin neuvotteluiden tulosta 8.2.1956 ja päästiin lopputulokseen, että SAK:n valtuustolle suositeltaisiin yleislakkoa ratkaisuksi jäätyneisiin neuvotteluihin. SAK:n valtuusto kokoontui 16.2.1956 ja pääsi kokouksessaan yhteisymmärrykseen: yleislakko alkaisi 1.3.1956, ellei sovintoon päätäisi.¹⁸ MTK ilmoitti 17.2.1956 menevänsä luovutuslakkoon, mikäli SAK menisi yleislakkoon pyrkien alentamaan maatalouden kannattavuutta. STK ja hallitus yrittivät vielä saada MTK:ta taipumaan SAK:n

¹⁵ Oittinen, Happonen, Hetemäki, 1961, 179

¹⁶ Mertanen, 2006, 27

¹⁷ Rahamuseon rahanarvolaskurin mukaan 12 markkaa on nykyvaluutassa 0.35 euroa

¹⁸ Mertanen, 2004, 67

vaatimukseen ehdottamalla, että MTK peruisi hinnankorotukset ja luovutuslakon. MTK saisi kuudenviikon ajan subventiovaroja. Uskottiin, että kuudessa viikossa saataisiin SAK:n kanssa sopu, MTK ei hyväksynyt ehdotusta.

Maataloustuotteiden hinnankorotukset olivat aiheuttaneet kuohuntaa työväestön keskuudessa. Pohjolan Työ vertasi 7.2.1956 hinnankorotuksia hyökkäykseen työväestöä vastaan. ”Lisäksi tuntien suurtuottajapiirien edesvastuuttomuuden, on lisäkorotuksia ja vaatimuksia odotettavissa”.¹⁹ Aiempi lainaus kuvastaa hyvin yleislakkoa edeltänyttä ilmapiiriä työväen keskuudessa, samassa artikkelissa oikeutetaan työväen palkankorotusvaatimus ja työväen järjestäytyminen. Artikkelin on Oulun seudun Ammatillisen Paikallisyhdistyksen Työvaliokunnan julkaisema, jossa unohdetaan mainita se fakta, että SAK ajoi maanviljelijät epäedulliseen tilanteeseen.

Pohjolan Työ otti kantaa hinnankorotuksiin 14.2.1956 otsikolla ”Onko nyt vastuuta?”. Lehtijutussa syytetään päättäviä tahoja vastuuntunnottomuudesta. Lehti kehottaa harhautunutta oikeistoa palaamaan todellisuuden tielle, ja Suomen Pankin pääjohtajaa haukutaan porvareiden johtajaksi. Vasemmistolaisuus ilmenee hyvin vahvasti lehtijutussa ja ongelmista syytetään vain ja ainoastaan oikeistolaisia. ”Jos häiriintynyt tasapaino tahdotaan palauttaa, muuta tietä hintarepeämien parsimiseen ei ole nähtävissä kuin valtuuslain aikaansaaminen”. Valtalaki haaveiltiin takaisin, vaikkei siihen todellisuudessa olisi kukaan suostunut²⁰.

Valtalaki ei saanut kannatusta, sillä se oli vääristännyt Suomen taloutta alusta alkaen. Nimittäin, jos yhden osapuolen vaatimukseen suostuttiin, niin uusia vaatijoita syntyi seurauksena.²¹ Toisaalta ymmärrettävä kannanotto, sillä Pohjolan Työ oli SDP:n puoluelehti ja SAK:n kannattaja. SAK ja SDP taas olivat hyvin läheisessä yhteistyössä, joten SAK:n etu ajoi samalla SDP:tä. Mikäli valtalaki olisi saatu takaisin, olisi SAK voinut saada vaatimuksensa läpi ilman yleislakkoon turvautumista, joten Pohjolan Työ ajoi SAK:n kantaa.

Vastuuttomuus toistuu myös Kalevassa 17.2.1956. Kalevassa julkaistu SAK:n julkilausuma syyttää etenkin maataloustuottajia kohtalokkaasta vastuuttomuudesta. SAK syyt-

¹⁹ Pohjolan Työ, 7.2.1956

²⁰ Pohjolan Työ, 14.2.1956

²¹ Mertanen, 2004, 72

tää poliittisista syistä vaihtuvia hallituksia säännöstelyvaltuuslain väärinkäytöstä. SAK halusi uskoa, että maan johtavat elimet olisivat pystyneet kantamaan taloudellisen vapauden asettaman vastuun. ”Jo muutaman viikon vapaus on johtanut siihen, että tuottaja- ja yrittämisspiireissä on häikäilemättömästi ja seurauksista välittämättä omien lyhytaikaisten etujen tavoittelu ja pyrkimys talouspoliittiseen provokaatioon asetettu tasapainoisen talouskehityksen säilyttämispäämäärän edelle”.²²

Puheenjohtaja Fagerholm yritti saada STK:n kanssa sopua aikaan loppukuusta ja päästiinkin STK:ta tyydyttävään ratkaisuun, jossa 12 markan korotus puolitettaisiin. STK:n kanta kuitenkin muuttui radikaalisti, kun vuorineuvos Wilhelm Wahlfors palasi Suomeen 26.2.1956. Wahlfors osallistui STK:n työvaliokunnan kokouksiin. Valiokunta ilmoitti Fagerholmille, että SAK:lle ei anneta tuumaakaan periksi, vaikka aiemmin oltiinkin suostumassa puolittaisiin palkankorotuksiin. Wahlfors piti virheenä, että korotuksista edes suostuttiin puhumaan ja oli sanonut, että tuntui ”mielettömältä ryhtyä yleislakkoon sen tähden, että halutaan juoda mahdollisimman paljon maitoa”.²³

Wahlforsin kommentti kuvaa hyvin ennen yleislakkoa vallinnutta tilannetta: STK ei ymmärtänyt työväen ahdinkoa ja vastaavasti SAK ja MTK eivät suostuneet joustamaan mistään. STK oli valmis pitkiin neuvotteluihin, mutta taipuminen katsottiin arvovallan menettämiseksi. STK:n mielestä heidän arvovaltansa on joutunut kärsimään liian monta kertaa SAK:n takia.²⁴ STK:n tiukemman linjan kannattajia oli pitkään ärsyttänyt SAK:n yleislakolla uhkailu ja katsottiin SAK:n olevan syyppä nykyiseen kriisiin, joten SAK:n tehtävä on saada kriisi ratkaistua. STK tarjosi SAK:lle vain pieniä hyvityksiä ja niitä vain teollisuudella myönnettäviä verohelpotuksia vastaan²⁵, ymmärrettävästi STK ei uskonut SAK:n toteuttavan yleislakkoa, sillä edelliset lakkouhkaukset olivat varmasti mielessä.

Kalevassa 29.2.1956 puhutaan edellisen päivän hallituksen kokouksesta, jossa hallituksen oli tarkoitus pohtia ratkaisua alkavaan yleislakkoon. Kaleva kuvailee ilmapiiriä pessimistiseksi, muttei kuitenkaan uskota tilanteen eskaloituvan yleis- ja luovutuslakoksi.²⁶

²² Kaleva, 17.2.1956

²³ Mertanen, 2004, 33

²⁴ Mertanen, 2004, 69

²⁵ Haataja, 1976, 321

²⁶ Kaleva, 29.2.1956

Hallituksessa kokoomus ja ruotsalaiset vaativat hintavaltuuslain poistamista eduskunnan työlistalta, muuten hallitus vain pystyi odottamaan ammattiliittojen saavan sovinnon aikaan ennen yleislakon alkamista. Hallituksen toiminta on ymmärrettävää, sillä hallituksella ei ollut mitään mahdollisuuksia ratkaista ammattiliittojen välisiä kiistoja, koska hallituksen ainoa väline valtalaki oli poistunut. Hallitus pystyi vai odottamaan ja toivomaan, että ratkaisu saataisiin ammattiliittojen välille.

Kansan Tahto kirjoittaa 1.3.1956, ettei yleislakon alkaminen ole vielä varmaa lehden ilmestymisen aikaan. ”Jos yleislakko alkaa, on jokaisen työläisen poliittisista mielipiteistä riippumatta tiedettävä, että taistelu suuntautuu suurpääomaa vastaan. Suurpääoma on koonnut kaiken hyödyn viime vuosien hyvistä taloudellisista suhdanteista”. Mielenkiintoista on kuitenkin se, että Kansan Tahto sanoo maanviljelijöiden olevan oikeutettuja saamaan työpanostaan vastaava korvaus. Kansan Tahto kuitenkin hyväksyy käytännössä MTK:n hinnankorotukset, tosin naamioiden sen puheeksi talonpoikien eduiksi. ”On valvottava, ettei tätä taistelua käytetä poliittisten tarkoitusperien välikappaleena”.²⁷ Kansan Tahto kertoo tietenkin lehden oman näkökulman kautta yleislakosta ja ottaen huomioon, että Kansan Tahto oli SKDL:n kannattajalehti, käytettiin siinä kommunisti retoriikkaa hyödyksi.

SAK on käyttänyt yleislakkoa häikäilemättömästi hyväkseen ajaessaan poliittisia päämääriään aikaisempina vuosina, joten SAK osoittaa kaksinaismoralismia väittäessään, ettei yleislakolla ole poliittisia päämääriä. SAK:n tilanteessa on toisaalta ymmärrettävää, että poliittisuus täytyy kitkeä yleislakosta pois, sillä SAK:lla oli aiheellinen pelko kommunistien vaikutuksesta lakkoilijoihin.²⁸ Kommunistien tarkoitus oli kuitenkin saada SAK ja samalla työväestö haltuunsa ja ajaa heidän avulla omia agendojaan. SAK joutui aloittamaan yleislakon, koska muuten tyytymättömät työläiset olisivat voineet ajautua toimimaan kommunistien toiveiden mukaan.²⁹ SAK:n toiminta on kuitenkin ymmärrettävää, sillä jos SAK olisi sanonut käyttävänsä yleislakkoa omiin poliittisiin tarkoituksiinsa, olisi SAK:n jäsenistö menettänyt uskonsa keskusliittoon.

²⁷ Kansan Tahto, 1.3.1956

²⁸ Mertanen, 2004, 70

²⁹ Mertanen, 2004, 73

Helmikuun viimeisenä päivänä kokoontuivat Fagerholmin ja SAK:n entisen puheenjohtajan Eero Wuoren johdolla SAK:n ja STK:n edustajat hotelli Palacessa. Sovintoon yritettiin päästä, sillä yleislakon alkamiseen oli vain muutamia tunteja. SAK:lle ehdotettiin kuuden viikon neuvotteluja ja maataloustuotteiden hintojen pudotusta vuodenvaihteen tasolle subventioilla, vastineeksi yleislakon perumisesta. SAK ei nähnyt neuvotte- luissa järkeä, sillä palkkakysymys olisi silti ratkaistava. STK puolestaan oli päättänyt, että asiasta neuvotellaan vasta työehtosopimusneuvotteluissa, joten STK:n kanta oli myös kriittinen. Kuukauden vaihduttua neuvottelijat huomasivat olevansa umpikujassa ja maaliskuisena torstaiaamuna yleislakko alkoi aamukuudelta. Fagerholm oli kommentoinut neuvotteluja: ”Yritin kyllä tarmokkaasti ehkäistä yleislakkoa, tilanne oli kuitenkin päässyt jo menemään liian pitkälle. Edellinen hallitus ei tehnyt mitään”.³⁰

Eduskunta oli estänyt aiemmat SAK:n yleislakot saamalla aikaan ratkaisun, joka tyydytti kaikkia osapuolia. Vuosi 1956 oli kuitenkin erilainen verrattuna aiempiin vuosiin. Eduskunnalla ei ollut enää mahdollisuutta turvautua valtalakiin, joten sovinto oli saatava SAK:n ja STK:n kesken. Geneven henki ja Stalinin kuolemaa seurannut rauhallisempi aika saivat eduskunnan uskomaan, että pelko yleislakon muuttumisesta vallankumousyritykseksi on aiheeton.³¹ Hallitus ei siis enää joutunut käyttämään kaikkia voimavarojaan yleislakon estämiseen. Suomen ulkopoliittinen asema oli myös parantunut huomattavasti, kun Suomi oli hyväksytty Pohjoismaiden neuvoston- ja Yhdistyneiden kansakuntien jäseneksi. Neuvostoliitto oli palauttanut Porkkalan ja sotakorvaukset oli saatu maksettua, joten ulkopoliittinen asema oli vakaa.

Yleislakossa oli eri etujärjestöjen ja puolueiden välisiä ryhmiä. SAK ja SDP olivat kimpassa, sillä SDP tuki SAK:ta. SKP ja SKDL kannattivat yleislakkoa, mutta puolueilla oli omat tavoitteensa yleislakon suhteen. Yleislakon vastustajiksi lasketaan STK, poliittinen oikeisto, porvarillinen keskusta ja MTK.³² Yleislakkoa vastustaneet tahot eivät olleet keskenään yhteistyössä tai liitossa. Etujärjestöillä oli valtaa politiikassa, sillä SAK:n kan-

³⁰ Lehtinen, 1981, 200

³¹ Mertanen, 2004, 75

³² Mertanen, 2004, 30

ta vaikutti merkittävästi työväenpuolueiden politiikkaan ja MTK:n vaikutus näkyi maalaisliiton ja porvaripuolueiden talouspolitiikassa.³³

MTK ihmettelee Kalevassa 18.2.1956 SAK:n julkilausumaa ja MTK:n syylistämistä. MTK toteaa hinnankorotusten olevan pakollisia, sillä maataloustuotteiden tuottajahinnat olivat nousseet sekä subventiot supistuneet. MTK huomauttaa, että SAK:n yleislakouhkaus lokakuussa 1954 sai aikaan maataloudelle epäedullisen hintajärjestelmän, joka teki maataloustuotteista kannattamattomia sesongin ulkopuolella.³⁴ MTK oli hermostunut SAK:n läpi menneestä vaatimuksesta, jossa subventioilla painettiin elinkustannusindeksi SAK:n vaatimalle tasolle ja maanviljelijöiden tulot sidottiin 50-prosenttisesti palkkoihin.³⁵ MTK vaati tulojen sitomista sataprosenttisesti palkkakehitykseen, hallitus ei kuitenkaan suostunut tähän, joten luovutuslakolla uhaten MTK sai asian eduskuntaan käsiteltäväksi, jossa esitys kuitenkin kaatui.³⁶ MTK oli ajettu SAK:n vaatimuksilla tilanteeseen, jossa oli saatava maatalous kannattavaksi jälleen. Valtalain kaaduttua, oli MTK käytännössä pakotettu nostamaan maidon hintaa.

SAK ilmoittaa tuottajien ja yrittäjien olevan syyllisiä yleislakkovaroitukseen, jonka on tarkoitus saada vastuullisuutta takaisin talouteen. SAK puhuu yleislakosta asiana, johon tartutaan vain pakon vaatimana ja silloinkin hieman anteeksipyydellen. SAK kuitenkin oli käyttänyt yleislakolla uhkailua välineellä, jolla ajettiin omia intressejä aikaisemmin. SAK hyökkää rajusti MTK:ta vastaan lakkoa edeltäneissä kirjoituksissaan, mutta yleislakko kuitenkin käytiin STK:ta vastaan, joten herää epäily, että käytettiinkö MTK:ta välineenä, jonka avulla voitiin siirtyä todellista vihollista vastaan? Toisaalta maataloustuotteiden hintojen nosto oli syy, miksi lähdettiin STK:lta hakemaan hyvitystä.

Kansan Tahto 18.2.1956 väittää MTK:n pyrkivän saamaan pienviljelijät ja työläiset taisteluun toisiaan vastaan. Kansan Tahdon mielestä MTK pakottaa pienviljelijät huonontamaan työväen ja itsensä elämää uhkaamalla luovutuslakolla SAK:n yleislakkoa. MTK:ta syytetään hintavyöryn aikaansaamisesta, joka on nostanut työväen elintasokustannuksia 10 prosentilla.³⁷ Väitetään myös pienviljelijöiden kärsineen siinä mie-

³³ Huuska, 1986, 141

³⁴ Kaleva, 18.2.1956

³⁵ Mertanen, 2004, 64

³⁶ Haataja, 1976, 318

³⁷ Kansan Tahto, 18.2.1956

lessä, että kahden markan korotus maitolitrin hintaan ei olisi riittävä korvaus. MTK:n luovutuslakon kerrotaan olevan aivan selvästi suunnattu ainoastaan suurpääoman tukemiseen ja pienviljelijöiden elämän kurjistamiseen. Jätetään mainitsematta että, luovutuslakko oli vastalause yleislakolle, mutta toisaalta Oulussa oli paljon pienviljelijöitä, joille MTK:n luovutuslakko ei varmasti ollut mieluisa uutinen. Kansan Tahto kertoo tiilajilleen, mitä he haluavat kuulla. Tuskin SKDL arvosti MTK:n luovutuslakkouhkausta, joten Kansan Tahdon kanta asiaan on ymmärrettävä.

Kansan Tahto kertoo MTK:n ajavan Kokoomuksen etua hallituksen muodostamisessa luovutuslakolla. Kansan Tahto yrittää selvästi saada pienviljelijöitä menettämään uskoaan MTK:hon ja olemaan tottelematta luovutuslakkoa. Keskusta ja MTK olivat kuitenkin yleislakkoa ja SAK:ta vastustavia tahoja³⁸, joten on ymmärrettävää, että Kansan Tahto liitti kyseiset toimijat yhteen negatiivisessa artikkelissa.

Ymmärrettävä kannanotto SAK-myönteiseltä lehdeltä, sillä MTK:n ja SAK:n väliset suhteet olivat huonot. MTK pyrki vähentämään SAK:n vaikutusvaltaa ja MTK oli siinä uskossa, että vain he pystyvät estämään SAK:n muodostumisen ”valtioksi valtiossa”.³⁹ SAK pyrki vaikuttamaan talouspoliittisiin kiistoihin ollessaan vahvimmillaan, mutta MTK toimi myös samalla tavalla.⁴⁰ Luovutuslakko ei olisi voinut edes toimia, sillä pienviljelijät vierastivat heti ajatusta, sillä useat pienviljelijät olivat samalla palkkatyöläisiä metsä- tai rakennustöissä.⁴¹ MTK:n jäsenistä yli puolet oli pienviljelijöitä, sillä MTK:n jäsenyyteen vaadittiin kolme hehtaaria peltoa ja yli puolella jäsenistöstä oli alle 10 hehtaaria peltoa.⁴²

MTK oli uhonnut pitävänsä luovutuslakkoa yhtä kauan, kuin SAK yleislakkoa, mutta MTK kuitenkin luovutti jo 2.3.1956. MTK sai vaatimuksensa läpi hallitusohjelmaan ja luovutuslakon jatkaminen olisi voitu katsoa yleislakon tukemiseksi.⁴³ Toisaalta MTK oli painostustoimissaan aivan yhtä häikäilemätön kuin SAK. Etujärjestöistä ainoastaan

³⁸ Mertanen, 2004, 30

³⁹ Huuska, 1986, 104

⁴⁰ Huuska, 1986, 141

⁴¹ Kauniskangas, 1956, 30

⁴² Mertanen, 2004, 103

⁴³ Mertanen, 2004, 105

MTK on pyrkinyt vaikuttamaan merkittävästi myös virastojen päätöksiin ja MTK on uhkaillut luovutuslakolla useammin kuin SAK yleislakolla.⁴⁴

Kaleva ottaa 1.3.1956 kantaa etujärjestöjen välisiin suhteisiin. Kaleva toteaa, ettei tietoa neuvotteluista ole virallisesti saatu, mutta eri lähteistä on kuitenkin saatu tietoja neuvotteluista.⁴⁵ STK ja Maalaisliitto ovat käyneet neuvotteluja markkamääräisistä korotuksista, mitkä mahtuisivat nykyiseen maataloustuotteiden hintatasoon. Maalaisliiton mukaan kuuden markan korotus olisi sopiva, sillä se ei vielä edellyttäisi kompensatiota maatalouden puolelta. Katsottiin, että kuuden markan ylimenevät markkakorotukset aiheuttaisivat miljardin markan rasisusta maataloudelle jokaisesta markan korotuksesta tuntipalkkaan. Maalaisliitto olisi valmis menemään Fagerholmin hallitukseen, mikäli heidän spesifeihin vaatimuksiinsa suostuttaisiin. Maalaisliitto ja MTK olivat läheisessä yhteistyössä, joten jopa yleislakon alkaessa MTK yritti ajaa omia etujaan.

Maalaisliitto olisi valmis suostumaan kuuden markan korotuksiin tuntipalkkoihin, mutta toteaa samalla, ettei työnantajia voida pakottaa palkankorotuksiin, mikäli he eivät itse sitä halua. Maalaisliitto tosin vaati myös kompensatioita maataloudelle, joten MTK olisi epäsuorasti saanut samalla tahtonsa läpi. Maalaisliitto myös huomauttaa, ettei hintavaltuuslakia saada läpi ilman Kokoomuksen ja ruotsalaisten suostumusta. Lopuksi todetaan, ettei yleislakon uskota kestävän, sillä jäävyöry saartaa Suomea, varastot ovat täynnä ja aika on muutenkin taloudellisesti huono yleislakolle. Maalaisliiton kuuden markan korotus oli hyvin optimistinen, sillä SAK oli sanonut, ettei se suostu alle 12 markan korotuksiin. Todellisuudessa SAK olisi suostunut viime tingassa kahdeksan markan korotuksiin, STK oli kuitenkin päättänyt, ettei erilliskorotuksia anneta ja palkoista sovittaisiin vasta työehtosopimusneuvotteluissa.⁴⁶

Kaleva myös saattoi olla siinä uskossa, että kuuden markan korotus riittäisi, sillä Kaleva ajatteli taloudellisen tilanteen vaikuttavan yleislakoon. Yleislakko on tehokkain silloin, kun se satuttaa valtiota eniten. Maaliskuussa ulkomaankauppa oli jäissä kirjaimellisesti, joten yleislakon vaikutus oli suurempi kuin vaikkapa kesällä olisi ollut. Kaleva ajattelee valtion kannalta yleislakon vaikutuksia, muut Oulun lehdet eivät ottaneet kantaa yleis-

⁴⁴ Huuska, 1986, 115

⁴⁵ Kaleva, 1.3.1956

⁴⁶ Mertanen, 2004, 73

lakon vaikutuksista talouteen. Syynä Kalevan kantaan voi olla se, että Kaleva oli sitoutumaton lehti, eli Kalevan ei tarvinnut ajaa puolueen agenda. Miksi SKDL tai SDP olisivat halunneet ilmoittaa, kuinka kalliiksi yleislakko tulisi valtiolle, koska heidän tavoitteenaan oli saada työvälle palkankorotukset. Olisiko voinut olla mahdollista, että joku työläinen olisi alkanut kyseenalaistamaan yleislakkoa, lukiessaan paljonko yleislakko tulee maksamaan? Ehkä tämän takia yleislakon kustannuksista ei kirjoitettu puoluelehdissä.

2. Yleislakko alkaa

Kalevassa 3.3.1956 kerrotaan, ettei SAK:n ja STK:n välillä ole ollut neuvottelukosketuksia, eikä eroava hallitus ole vielä määrännyt välitysmiestä. Keskusjärjestöjen toimielimet ovat käsitelleet ainoastaan yleislakkoa koskevia käytännön toimenpiteitä. Yleislakon lasketaan maksavan noin 1,8 miljardia markkaa päivässä taloudelle.⁴⁷ Ottaen huomioon, että 1,8 miljardia on pienin arvio menetyksistä, niin on outoa, ettei tilannetta ole yritetty sovittaa. Yleislakko vaikutti myös ravintoloiden elinkeinoon, sillä olutta ei saanut tarjoilla kuin kaksi pulloa lämpimän ruoan kanssa. Kaleva toteaa, että ravintoloiden asiakasmäärät ovat suuresti pienentyneet.

Kaleva 6.3.1956 kertoo, että maaseudulla on rauhallista, eikä maaseudulla edes huomata yleislakon olevan käynnissä.⁴⁸ SAK onnistui kitkemään korpilakot pois Arabian tehtaan tapahtuminen jälkeen julistamalla korpilakot kielletyiksi. 7.3.1956 Kaleva puhuu yleislakon vaikutuksista maaseutuun ja toteaa, että ainoastaan julkinen liikenne ja sanomalehtien puute ovat yleislakon aiheuttamat haitat maaseudulla.⁴⁹ Kalevan mukaan metsätyöt ovat lähes 100-prosenttisesti käynnissä, joten rikkureista ei ole oikein puhua maaseudulla.⁵⁰

Kaleva 7.3.1956 pohtii, mistä yleislakko syntyi. STK huomauttaa, ettei yleislakon syntyminen ole heidän vikansa; STK sanoo olleensa valmis neuvottelemaan kokonaispalkkaratkaisusta kerralla. STK:n mielestä SAK aloitti yleislakon, vaikka STK olisi ollut valmis hyvittämään maidon hinnan nousun aiheuttamat kustannukset. STK syyttää SAK:ta siitä, ettei SAK suostunut neuvottelemaan kokonaispalkkaratkaisusta kerralla. Toisaalta myös STK oli joustamattomuudellaan osasyllinen yleislakon alkamiseen, vaikka STK olisi selvinnyt kahdeksan markan korotuksilla, ei haluttu joustaa SAK:lle.

STK näyttäytyy sovittelavana osapuolena tässä kirjoituksessa, mutta kuitenkin STK Wahlforsin johdolla ei suostunut antamaan periksi SAK:n vaatimuksille. SAK:n ja STK:n välit olivat muutenkin huonot. SAK:n pääsihteeri Olavi Lindblom kertoo STK:n sanoneen: ”Nyt pannaan kerran SAK sellaiseen liemeen, että se varmasti lyö päänsä seinään

⁴⁷ Kaleva, 3.3.1956

⁴⁸ Kaleva, 6.3.1956

⁴⁹ Kaleva, 7.3.1956

⁵⁰ Rikkurilla tarkoitetaan henkilöä, joka tekee töitä lakon aikana, eli henkilö joka ei osallistu laksoon.

ja tulee sitten palautumaan tämän suomalaisen yhteiskunnan porvarillisesti ajateltuun järjestykseen”.⁵¹ Toki väitettyihin sanomisiin on aina suhtauduttava skeptisesti, silti kyseinen kommentti kuvastaa ammattiliittojen välisten suhteiden kireyttä. Arvovaltakysymykset olivat osasyitä lakon taustalla, koska ei haluttu näyttää heikoilta muiden silmissä.

Kaleva 8.3.1956 kertoo SAK:n puheenjohtaja Antikaisen pitämästä puheesta Tampereella. Antikainen puhui, ettei SAK tule missään nimessä hyväksymään edellispäivänä saatua ehdotusta yleislakon lopettamisesta ja palkkakiistan ratkaisemisesta.⁵² Antikainen nimitti Seinäjoella pidettyä kansalaiskokousta uudeksi Lapuan liikkeeksi. Antikainen myös uhkaili yksittäisiä linja-autoliikennöitsijöitä, ja kertoi SAK:lla olevan mahdollisuudet sulkea myymälät.

Yleislakon tarkoituksena oli saada SAK:n tavoitteet läpi kieltämällä SAK:n jäsenistöltä työnteko, kuitenkin myymälät eivät kuuluneet SAK:hon. Yleislakon vastustajat järjestivät kansalaiskokouksia vastalauseina SAK:n toiminnalle, joten on hyvin vasemmistoretoriikan mukaista väittää oikeistolaisia vastustajiaan fasisteiksi. Antikaisen puhe tietenkin edustaa ainoastaan yhden henkilön mielipidettä, mutta ollessaan SAK:n puheenjohtaja, puhuu hän samalla koko SAK:n puolesta. Antikaisen puheesta selviää tietynlainen kahtiajako, jossa SAK on toinen osapuoli ja vastustajat ovat uusi Lapuan liike. Tällainen kahtiajako on selkeästi mielipidevaikuttamista, sillä tuskin kovinkaan monella ei-oikeistolaisella oli positiivisia mielipiteitä Lapuan liikkeestä.

Kalevassa käytiin 13.3.1956 läpi, paljonko yleislakko on maksanut yhteensä: teollisuus on kärsinyt noin 13 miljardin markan tappiot, kansantulo menetys on 6,5 miljardia ja teollisuuden työntekijät ovat kärsineet 3 miljardia palkkatuloina. Kahdentoista markan korotus tuntipalkkoihin tulisi maksamaan 29 miljardia markkaa vuodessa. Palkkatyöläisen-lehti oli väittänyt, että lapsilisämaksujen helpotus teollisuudelle olisi kompensoinut teollisuuden tappiot.⁵³ Kalevan mukaan Palkkatyöläisen arvio oli melkein 10 miljardia alakanttiin. Yrittääkö Palkkatyöläinen saada muutettua ihmisten mielipiteitä yleislakon vaikutuksiin selittämällä kustannusten olevan helposti katettavissa ja ettei yleis-

⁵¹ Kauniskangas, 1956, 9

⁵² Kaleva, 8.3.1956

⁵³ Kaleva, 13.3.1956

lakko ollut kallis valtiolle ja teollisuudelle? Palkkatyöläinen oli SAK:n lehti⁵⁴, joten miksi SAK vähättelee yleislakon vaikutuksia.

2.1 Oulun tapahtumat

Kaleva kertoo 4.3.1956, että SAK on vaatinut sähköjakelun keskeyttämistä öljy-yhtiöille. Sähköjakelu olisi keskeytettävä niille bensiiniasemille ja varastoille, jotka eivät noudata SAK:n öljyn jakelua koskevia määräyksiä.⁵⁵ Oulun kaupunginhallitus käsittelee SAK:n vaatimusta päivän kuluessa. Oulun kaupunginhallitus päätti 6. maaliskuuta, ettei sillä ole laillista oikeutta keskeyttää sähköjakelua.⁵⁶ Kaupunginhallitus katsoi, että jokaisen sähkölaitoksella palveluksessa olevan on omalta osaltaan katsottava, että määrätyt tehtävät tulevat hoidetuiksi⁵⁷.

Helsinki ja Oulu olivat isoista kaupungeista ainoat, joissa sähköjakelua ei keskeytetty; esimerkiksi Tampereella, Jyväskylässä, Turussa ja Lahdessa keskeytettiin sähköjakelu öljy-yhtiöille kaupunginhallituksen päätöksellä.⁵⁸ Sähköjakelusta ei päästy vielä sopuun, sillä torstain 8.3.1956 kokousta ei oltu saatu päätäntävaltaiseksi, kokouksessa oli tarkoitus käsitellä sähköjakelun katkaisemista öljy-yhtiöiltä⁵⁹. Valtuusko kokoontui kahdesti pohtimaan sähkövirran katkaisua, mutta porvarilliset valtuutetut eivät saapuneet kummallakaan kerralla paikalle, joten kokouksia ei saatu päätäntävaltaisiksi.⁶⁰ Sähkövirran katkaisemista vaadittiin myös Oulun villatehtaalta, jossa töitä jatkettiin muutaman rikkurin voimin.⁶¹

Kaleva kertoo 6.3.1956, että Oulussa on 5. maaliskuuta tapahtunut mielenosoitus ja Shellin bensiiniasemalla riehuminen on johtanut kahteen esitutkintaan. Kyseiset tapahtumat eivät olleet Oulun keskuslakkotoimikunnan valtuuttamia, vaan epäillään niiden

⁵⁴ Mertanen, 2004, 51

⁵⁵ Kaleva 4.3.1956

⁵⁶ Kaleva 7.3.1956

⁵⁷ Kaleva, 7.3.1956

⁵⁸ Mertanen, 2004, 118

⁵⁹ Kaleva, 9.3.1945

⁶⁰ Manninen, 1995, 452

⁶¹ Kansan Tahto, 23.3.1956

olevan SAK:sta erotetun Oulun ammatillisen paikallisjärjestön aikaansaamia.⁶² Oulun ammatillinen paikallisjärjestö tuomitsee kaikki omavaltaiset teot ja vaatii järjestystä sekä kuria lakkolaisille. Myös linja-autojen kuljettajia oli uhkailtu ja liikennettä yritetty katkaista, koska katsottiin linja-autojen kuljettajien olevan rikkureita.⁶³

SKDL oli levittänyt 5.3.1956 Oulussa lehtistä, jossa annetaan SAK:n nimissä kehoitus mennä kaduille suurmielenosoitukseen työläisten pamputuksia vastaan.⁶⁴ Oulun keskuslakkotoimikunta kiistää lehtisen todenmukaisuuden ja kertoo, ettei minkäänlaisia mielenosoituksia ole järjestetty keskuslakkotoimikunnan toimesta. Selkeästi kyseessä oli kommunistien aikaansaama tapahtuma, sillä kommunistien tarkoituksena oli saada työläiset kaduille.

Kommunistien perustamat lakkotoimikunnat olivat järjestäneet oma-aloitteisesti joukkomielenosoituksia ja tiedotustilaisuuksia, vastoin SAK:n käskyjä.⁶⁵ Suomen Rakennustyöväenliitto (SRL) järjesti myös omia tiedotustilaisuuksiaan, joissa oli tarkoituksena lisätä kommunistien valtaa paikallisissa keskuslakkotoimikunnissa ja muuttaa keskuslakkotoimikuntien lakko-ohjeita, jotta ihmiset saisivat kokoontua mielenosoituksiin ja marsseihin vapaasti.⁶⁶ SRL:n alaisuudessa toimi kommunistien lakkotoimikunta, joten ymmärrettävästi SRL ajoi kommunistien tarkoitusperiä. Kommunistien toiminta on kuitenkin ymmärrettävää, sillä SAK järjesti ensimmäisen tiedotustilaisuuden Oulussa vasta 7.3., tätä ennen ei oltu lakkolaisia informoitu millään tavalla.⁶⁷ Kommunisteilla oli kokemusta lakkojen järjestämisestä ja kommunistit tiesivät, ettei lakkoa voiteta menettä kaduille. Oulussa esiintyneet kommunistien oma-aloitteisuudet kuvaavat sitä, että myös kommunistit pitivät huolen yleislakon onnistumisesta.

Suurmielenosoitus poliisin aiheettoman pamputuksen vuoksi on juuri sellainen mielenosoituksen aihe, jonka voisi muuttaa oikealla provokaatiolla helposti hallitsemattomaksi raivoksi virkavaltaa kohtaan, ja hallitsematon mielenosoitus voi muuttua vallankumousyritykseksi. Tällainen toiminta oli sellaista, mitä SAK pelkäsi kommunistien tekävän, ajavan lakkolaiset kaduille ja tekemään vastoin SAK:n määräyksiä.

⁶² Kaleva 6.3.1956

⁶³ Mertanen, 2004, 112

⁶⁴ Kaleva, 6.3.1956

⁶⁵ Mertanen, 2004, 83

⁶⁶ Mertanen, 2004, 86

⁶⁷ Mertanen, 2004, 90

SAK päätti järjestää suurmarssin koko maassa 16.3. SAK näki marssin järjestämisen pakolliseksi, jotta saataisiin lakkolaiset pysymään omissa käsissä, sillä pelättiin kommunistien kasvavaa vaikutusvaltaa lakkolaisissa.⁶⁸ Marssi alkoi koko maassa klo 13 ja marssi sujui ilman suurempia välikohtauksia, Oulussa marssijoita oli arvioiden mukaan noin 4500 ja Helsingissä 39 000.⁶⁹ Suurmarssi oli menestys SAK:lle ja huomattiin marssin jälkeisenä päivänä, että päättäväisyys oli lisääntynyt lakkotoimikuntien kokouksissa.⁷⁰

Kaleva kertoo 23.3.1956 yleislakon sujuneen Oulussa suhteellisen rauhallisesti, kunnes 19.3. vastaisena yönä noin 30 miehen joukko pysäytti autoja Limingan maantiellä, mutta he kuitenkin päästivät autot läpi.⁷¹ 19. maaliskuuta klo 15 aikoihin 30-40 miehen suuruinen joukko pysäytti Koskelankylään johtavalla maantiellä lihin matkalla olleen Alamäen linja-auton. Linja-auto ei kuitenkaan totellut miesten pysähtymisvaatimusta, jonka johdosta miehet löivät linja-auton tuulilasin ja seitsemän muuta ikkunaa rikki. Poliisi sai tiedon miesjoukon toimista vasta, kun linja-auto oli poistunut Oulusta.

Viisitoista minuuttia edellisestä välikohtauksesta sattui toinen välikohtaus Veljekset Pohjolan liikennöimälle linja-autolle Hietasaarella. Tiellä oli muutamia kymmeniä miehiä, jotka olivat asettaneet ratapölkyn poikittain tielle, joten bussin oli pysähdyttävä siihen. Linja-auton pysähtyttyä oli muutamia miehiä mennyt sisään autoon ja käskenyt matkustajat ulos ajoneuvosta. Samaan aikaan linja-autosta oli yritetty puhkoa auton renkaat, mutta lopulta linja-auton annettiin jatkaa matkaansa.

Uusi miesjoukko pysäytti kuitenkin saman linja-auton uudestaan Koski- ja Valtatien kulmassa. Poliisi oli kuitenkin ehtinyt tapahtumapaikalle ajoissa ja hätisteli miesjoukon matkoihinsa ennen kuin mitään ehti sattua. Kaleva vielä mainitsee, että 19.3.1956 yöllä Toppilassa oli särjetty kuorma-auton ikkuna tämän ollessa matkalla pohjoiseen.

Oulussa käytiin myös lähellä yhteenottoa, kun tiedostustilaisuus linja-autoasemalla meinasi kärjistyä. Tiedostustilaisuuden jälkeen paikalle saapui satakunta nuorukaista, joista syntyi melua ja rähinää. Komisario Forsmanin johdolla paikalle saapuneet poliisit

⁶⁸ Mertanen, 2004, 190

⁶⁹ Mertanen, 2004, 193

⁷⁰ Mertanen, 2004, 196

⁷¹ Kaleva 23.3.1956

yrittivät saada väkijoukon hajaantumaan, mutta väkijoukko ei totellut käskyjä. Poliisin saatua vahvistuksia, he alkoivat ohjata ihmisiä pois linja-autoasemalta. Tällöin väkijoukosta kajahti Maamme-laulu, jota Komisario Forsman poliiseineen hiljentyi kuuntelemaan kunnia-asennossa.⁷² Laulun loputtua ihmiset poistuivat omatoimisesti paikalta.

Idea Maamme-lauluun oli tullut punaisen Valpon entiseltä Oulun alaosaston päälliköltä. Kyseisellä tapahtumalla olisi ollut kaikki edellytykset muuttua yhteenotoksi poliisien kanssa, mutta onnistuneilla toimilla vältettiin yhteenotto. Tämänäyttöinen poliisin ja lakkolaisen välinen kahnaus olisi juuri sellaista, jota kommunistit olisivat hyödyntäneet omassa propagandassaan ja kenties saaneet aikaan väkivaltaisen mielenosoituksen poliiseja vastaan. Yleislakon aikaiset tapahtumat Oulussa olivat kuitenkin suhteellisen rauhallisia, verrattuna vaikkapa Turun tapahtumiin.⁷³

Kansan Tahto kertoo 23.3.1956 Oulun läänissä olleen 58 600 lakkolaista, joista 18 000 kaupungeista. Oulun kaupungista yleislakkoon osallistui 10 000 henkeä ja lakkotoimikuntia oli Oulussa 72 työpaikalla.⁷⁴ Oulussa ei Kansan Tahdon mukaan ollut rikkureita, vaan yleislakko oli täydellinen. Ainoastaan jokunen pikku ompeluliike, korjaamo ja yksityinen kuljetusyrittäjä uhmasivat SAK:ta.⁷⁵

⁷² Mertanen, 2004, 182

⁷³ Turussa Länsi-Suomen Osuusteurastamo kieltäytyi hankkimasta kuljetuksilleen erityislupaa. Lakkolaiset kokoontuivat osoittamaan mieltään ja keskeyttämään työt teurastamolla. 14.3 sattui vakava yhteenotto poliisin ja lakkolaisten välillä teurastamolla. Paikalla oli pitkästi toista sataa poliisia ja 2000-3000 ihmistä. Nujakassa ratsupoliisi pahoinpideltiin vakavasti ja muutamia lakkolaisiakin joutui käymään sairaalassa, Mertanen, 2004, 183

⁷⁴ Manninen, 1995, 452

⁷⁵ Kansan Tahto, 23.3.1956

2.2 Yleislakon päättyminen

Yleislakko saatiin lopulta päätökseen, kun SAK uhkasi laajentaa lakon koskemaan teollisuuslaitosten ja niiden konttorien lämmitystä.⁷⁶ Teollisuuden totaalisen romahtamisen pelko ajoi Fagerholmin hallituksen uhkaamaan erolla, mikäli osapuolet eivät suostuisi ratkaisuun.⁷⁷ Työnantajat ymmärsivät, ettei lakkolaisten rintama tulisi hajoamaan, joten oli suostuttava vaatimukseen.⁷⁸

Kaleva kertoo 23.3.1956 yleislakon päättyneen ja sujuneen rauhallisesti puolin ja toisin. Sen mukaan MTK:ta on turha syyttää hinnankorotuksista, sillä kannattamatonta työtä ei ole syytä tehdä. Kalevan mielestä ei ole väärin syyttää SAK:ta liiallisesta hätiköinnistä, sillä vaikka elinkustannusindeksi oli noussut, niin palkkatilit olivat kuitenkin täynnä.⁷⁹ SAK käytti Kalevan mielestä voimakeinoja tarpeettomalla ja ajattelemattomalla tavalla. Kaleva on oikeassa MTK:n suhteen, sillä MTK ei ollut syyllinen yleislakkoon, vaikkakin maataloustuotteiden hintojen korotus ajoi SAK:n yleislakkouhkaukseen. Toisaalta lehti ei ymmärrä SAK:n tilannetta pitkällä aikavälillä, sillä vaikka nyt olisikin rahaa, niin nousseet elinkustannukset näkyvät vasta myöhemmin. Kaleva luultavasti tarkoitti, että SAK:n olisi pitänyt suostua sopimaan palkoista vasta työehtosopimusneuvotteluissa, eikä vaatia korotuksia ennen sitä.

SAK:n puheenjohtaja Antikaisen julistamaa voittoa Kaleva ihmettelee myös, sillä kuinka kauan työläisillä kestää tienata yleislakon aikana menetetyt palkkatulot takaisin 12 markan korotuksilla. Suomen Pankin pääjohtaja Von Fieandt kuitenkin pelkää inflaation kasvua kasvaneiden palkkojen takia. Kaleva toteaa lopussa, että mikäli Von Fieandtin ennustus toteutuu, SAK vei joukkonsa turhaan yleislakkoon. Von Fieandt oli oikeassa: palkankorotukset olivat menettäneet merkityksensä jo kesään mennessä.⁸⁰

Bensiinisota nousee esille isona asiana Kalevassa 23.3.1956. Bensiinisota olisi voinut aiheuttaa vakavia ongelmia, ellei asia olisi ratkennut rauhanomaisesti. Ongelmaksi

⁷⁶ Kauniskangas, 1956, 121

⁷⁷ Haataja, 1976, 323

⁷⁸ Haataja, 1976, 323

⁷⁹ Kaleva, 23.3.1956

⁸⁰ Haataja, 1976, 324

muodostui Kalevan mukaan se, että Suomessa on hyvin paljon bensa-asemia, eivätkä poliisin resurssit riittäneet ollenkaan valvomaan kaikkia bensa-asemia ja estämään mellakoiden syntymistä.⁸¹ Hallitus onnistui neuvottelemaan SAK:n ja bensayhtiöiden kanssa sopimuksen, jossa bensiinin myynti rajoitettiin kaupungeissa ja kauppaloissa puoleen. Tämä sopimus rauhoitti tilanteen, eikä bensasota räjähtänyt enää käsiin.

Hallituksella ei ollut minkäänlaisia mahdollisuuksia pakottaa osapuolia sopuun, vaan sovinto saatiin aikaan neuvottelemalla, sillä kummatkin osapuolet ymmärsivät aiheen tulenarkuuden. Kaleva huomauttaa, että on epätavallista, että hallitus toimii neuvotteelijana yritysten ja ammattiliiton välillä. Kaleva painottaa, että hallitus onnistui omilla neuvotteluillaan estämään kiihkeimpien välikohtausten syntymisen lakkolaisten ja virkavallan välillä. Hallitus oli vaikeassa paikassa, sillä kuluttajat halusivat bensaa ja lakkovahdit pyrkivät estämään bensen myynnin.

Hallituksella oli kolme vaihtoehtoa kiistan ratkaisemiseksi: antaa kiistan jatkua ja pitää järjestystä yllä poliiseilla, turvautua konepistooleihin tai ratkaista kiista demokraattisesti. Hallitus turvautui jälkimmäiseen⁸². Mikäli hallitus olisi valinnut voimakeinot kiistan ratkaisuun, olisi tullut ruumiita ja bensiinisota olisi luultavasti muuttunut hyvin väkivaltaiseksi puolin ja toisin. Mikäli poliisit olisivat turvautuneet konepistooleihin, olisi tilanne saattanut pahimmillaan johtaa vallankumoukseen.

Kansan Tahto julistaa 23.3.1956 työläisten voittoa suurpääomasta. Kansan Tahto kuvaillee yleislakko yhtenäiseksi ja yksimieliseksi. Se syyttää STT:tä ja Yleisradiota täysin vihamielisestä suhtautumisesta työläisten taisteluun, myös porvarilliset korvikelehdet ovat puolueellisia ja ne on syytä hävittää työläiskodeista.⁸³ Uuslapualaisuus on heräämässä henkiin suojeluskuntatyypisinä järjestöinä Seinäjoella, Ikaalisissa ja Porissa. Tähän Kansan Tahto kehottaa kiinnittämään huomiota ja estämään kyseiset aiheet. Lopuksi Kansan Tahto kehottaa työläisiä pysymään yhtenäisinä ja tekemään työväenliikkeestä maan ratkaisevan valtatekijän.

Kansan Tahto puhuu työläisten joukkovoimasta 23.3.1956. Puhutaan työväenluokan suuresta voitosta ja siitä, kuinka porvareiden polvet tutisivat yhdistyneen työväenluo-

⁸¹ Kaleva, 23.3.1956

⁸² Lehtinen, 1981, 201

⁸³ Kansan Tahto, 23.3.1956

kan edessä. Porvareiden ja työnantajien omistuksissa olevia tiedotusvälineitä syytetään jatkuvasta valheiden syöttämisestä, etenkin STT ja Yleisradio saavat erikoismaininnan valehtelussa.⁸⁴ Porvariston monisteet olivat Kansan Tahdon mukaan oikeiston äänenkannattajia ja hakkuivat työläisiä minkä kerkesivät. SAK kielsi kaikkien lehtien, paitsi ammatillisen keskusjärjestön omien tiedonantojen julkaisun yleislakon aikana.⁸⁵

Pohjolan Työ kertoo 23.3.1956, että yleislakon aikana sattuneet välikohtaukset ovat mitättömiä ja ettei niistä voi syyttää ammattiliittojen johtoa tai edes yksittäisiä lakkolaisia. Sen mukaan lakko sujui suurin piirtein malliksi kelpaavan kurin alaisuudessa.⁸⁶ Pohjolan Työ on oikeassa siinä mielessä, ettei ammattiliittojen johto ollut vastuussa välikohtauksista, vaan välikohtausten taustalla olivat joko yksittäiset agitaattorit, henkilöt tai kommunistit.

Yleislakon aikainen lehdistö jakaantuu käytännössä kahteen eri leiriin, suhteellisen neutraaliin Kalevaan ja vasemmistolaisiin Pohjolan Työhön ja Kansan Tahtoon. Kansan Tahto oli kuitenkin vielä enemmän kommunistihenkinen kuin Pohjolan Työ. Kaleva ei käyttänyt poliittista retoriikkaa artikkeleissaan ja kommenteissaan, toisin kuin Pohjolan Työ ja Kansan Tahto. Huomioitavaa on kuitenkin se, että Kaleva käytti artikkeleissaan lähteinä virallisten tahojen puheita ja ilmoituksia, kun taas kaksi muuta lehteä eivät juurikaan käyttäneet virallisia julkilausumia. Pohjolan Työ ja Kansan Tahto sisälsivät huomattavasti enemmän kannanottoja ja SAK:hon liittyvien henkilöiden kirjoituksia, joten puolueetonta tekstiä ei silloin yleensä tule. Koska edellisten rahoittajat olivat SKDL ja SDP, täytyi lehtien ajaa puolueiden linjaa. Tämä vaikutti sisältöön oleellisesti.

Kalevan artikkelit olivat pääsääntöisesti jostain muusta lähteestä kopioituja, kuten puheita tai tiedotteita. Kalevassa ei juurikaan ollut mielipidekirjoituksia tai nimimerkkien kirjoittamia artikkeleita; Kaleva käytti myös SAK:n puheita ja tiedotteita lähteinään. Kalevassa pääsi kaikkien lakkoon kuuluneiden osapuolien ääni kuuluviin, toisin kuin Kansan Tahdossa ja Pohjolan Työssä. Tosin vasemmistomediaa ei voi täysin sivuuttaa puolueellisena lähteenä, sillä edelliset kuvaavat yleislakon tapahtumat omasta näkökulmastaan. Kaleva ei esimerkiksi kerro tapahtumista omasta näkökulmastaan, vaan

⁸⁴ Kansan Tahto, 23.3.1956

⁸⁵ Kansan Tahto, 25.3.1956

⁸⁶ Pohjolan Työ, 23.3.1956

Kaleva lainaa toisen kirjoittamia tekstejä. Kaleva oli myös siinä mielessä erilainen lehti, että Kalevassa julkaistiin eri puolueiden tilaisuuksia⁸⁷, asia, jota ei muissa lehdissä tehty.

Kaleva kuitenkin yrittää olla hyökkäämättä SAK:ta tai lakkolaisia vastaan, vaikkei Kaleva toisaalta kritisoikaan muita kuin SAK:ta. Kansan Tahto etenkin syyttää lehdistöä, hallitusta ja STK:ta, milloin mistäkin. Kuitenkin eri lehdistä ilmenee hyvin yleinen mielipide yleislakosta ja sen tapahtumista, sillä eri lehdissä kuvataan tapahtumat omasta näkökulmasta. Kalevan levikki oli kuitenkin täysin eri luokkaa kuin vasemmiston lehtien, joten ymmärrettävästi Kalevan ei kannattanut tuottaa yhtä polarisoivia artikkeleita kuin puoluelehtien, joiden lukijakunta oli valikoitunutta. Kaleva oli poliittisesti sitoutumaton lehti, Kansan Tahto oli SKDL:n ja Pohjolan Työ SDP:n lehti. Ymmärrettävästi poliittinen sitoutuminen antaa lehdelle suunnan, jota lehti seuraa. Sanomalehtien tuli ensin edustaa jotakin aatesuuntaa ja vastan sen jälkeen tyydyttää lukijan uutistarve.⁸⁸ Koska lehden lukijat yleensä kannattivat kyseistä puoluetta, ei lehden poliittinen väri päässyt häiritsemään heitä, jos siihen edes kiinnitettiin huomiota.

Mahdollisesti Kalevan neutraaliuteen saattoi vaikuttaa myös se, että Oulussa oli hyvin jakaantunut poliittinen kannatus. Vuoden 1954 vaaleissa SKDL ja SDP saivat yhteensä 11231 ääntä, Kokoomus ja Kansapuolue saivat yhteensä 7768 ääntä ja Maalaisliitto sai 763 ääntä.⁸⁹ Koska Kaleva toimi Pohjois-Suomen äänenkannattajana, Kalevalla oli tarve olla neutraali. Kalevan suureen levikkiin mahtui varmasti eri puolueiden kannattajia, ja Kaleva pyrki neutraaliin uutisointiin, joten ymmärrettävästi Kaleva ei voinut esittää kovin kärkkäitä mielipiteitä.

⁸⁷ Tommila, Salokangas, 1998, 249

⁸⁸ Tommila, Salokangas, 1998, 131

⁸⁹ Manninen, 1995, 486

Loppulause

Yleislakko oli etujärjestöjen pitkäaikaisen kiistan tulos. Omilla uhkailuilla oli saavutettu etuja, kun taas toinen etujärjestö oli menettänyt ja joutui hakemaan hyvitystä menetyksiinsä. Etujärjestöjen toiminta oli paitsi jäsentensä etujen ajamista, myös valtaa ja etenkin vaikutusvaltaa tavoiteltiin. Etenkin SAK:n ja MTK:n välinen toiminta oli niiden keskeistä taistelua ja omien etujen ajamista toisen kustannuksella. Vaikka yleislakko käytiin STK:n ja SAK:n välillä, SAK oli lopulta syyllinen maataloustuotteiden hinnan korotuksiin, jotka lopulta laukaisivat yleislakon. STK olisi voinut estää yleislakon alkamisen suostumalla kahdeksan markan korotuksiin, mutta STK:n arvovalta olisi kärsinyt siitä liikaa. STK antoi mieluummin yleislakon alkaa, kuin olisi suostunut SAK:n vaatimuksiin.

Lehdistö kirjoitti odotetulla tyyllillä yleislakosta. Kaleva piti asiallisen ja suhteellisen puolueettoman linjan läpi yleislakon, vaikka Kalevalla oli monopoli Oulun monisteissa. Kansan Tahto toimi pitkälti SKDL:n linjan mukaan: porvarit olivat kaikkeen syyppäitä ja valtio valehtelee mediassa. Pohjolan Työ oli vähemmän radikaali kuin Kansan Tahto, mutta silti vasemmistosävytteinen. Kaikki Oulun lehdet kuitenkin kertoivat totuuden, jättämättä mitään oleellista kertomatta. Suoranaiseen propagandaan ei yksikään Oulun lehdistä sortunut, joten niiden uutisointia voi pitää yleislakon tarkkana kuvauksena Oulun tapahtumista.

Oulun tapahtumat yleislakon aikana olivat melko rauhallisia ja vaatimattomia verrattuna muuhun Suomeen. Toki Oulussa oli järjestyshäiriöitä, yleistä levottomuutta ja tapahtumia, jotka olisivat voineet eskaloitua huomattavasti vakavammiksi. Oulussa levottomuuksien taustalla olivat usein kommunistit, jotka yrittivät saada työläiset toimimaan omien intressiensä mukaan. Maamme-laulu tapaus on lähes legendaarinen ja osoitti sen, että väkivallan voi välttää, vaikka tilanne uhkaavasti kulkee sitä kohti. Oulun rauhallisuutta selittää Oulun suhteellisen vähäinen asukasluku ja se, ettei Oulussa ollut vahvaa vasemmistokannatusta, kuten vaikkapa Jyväskylässä.

Yleislakosta ei voi syyttää pelkästään SAK:ta, vaan syyllisiä on useita. Valtalaki kaatui opposition vastustukseen. Vaikka valtalaki ei ollutkaan hyväksi taloudelle, olisi sillä

kuitenkin voitu estää yleislakko. STK olisi voinut suostua kahdeksan markan palkankorotuksiin ja olla vaatimatta työehtosopimusneuvotteluja ratkaisuna palkankorotusvaatimuksiin. MTK:n hinnankorotukset olivat toisaalta pakollisia, mutta MTK olisi voinut suostua kuuden viikon subventioihin ja päättää korotuksista vasta sen jälkeen, jolloin STK ja SAK olisivat ehkä saaneet neuvoteltua palkankorotukset. Siihen faktaan ei otettu kantaa, että puolet elintasokustannusindeksin kasvusta tuli vuokrien nostosta, joten maidon hinnan nousu ei ollut ainoa tekijä. Lopulta olihan valtiollakin peiliin katsomista, sillä hallitus oli antanut periksi SAK:n ja MTK:n vaatimuksille liian helposti. Ennen vuotta 1956 yleislakko olisi voinut johtaa vallankumoukseen tai sotaan Neuvostoliiton kanssa, joten valtio oli jokaisen yleislakkouhkauksen jälkeen vaikeassa paikassa.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

Painetut lähteet

Sanomalehdistö

Kaleva, 18.2.–23.3.1956

Kansan Tahto, 18.2.–25.3.1956

Pohjolan Työ, 1956, 7.2.–23.3.1956

Tutkimuskirjallisuus

Haataja Lauri, 1976, *Suomen työväenliikkeen historia*, Kansan Voima Oy, Joensuu

Huuska, Väinö, 1968, *Etujärjestöjen painostuspolitiikka Suomessa: Tutkimus Maataloustuottajain keskusliiton, Suomen ammattiyhdistysten keskusliiton, Suomen työntekijöiden keskusliiton, Toimihenkilö- ja virkamiesjärjestöjen keskusliiton ja Suomen ammattijärjestöjen poliittisista toimenpiteistä vuosina 1945-1964*, Werner Söderström Oy, Porvoo

Lehtinen Lasse, 1981, *Fagerholm - Kekkonen tasavallan kakkonen: pohjoismaisen politiikan muotokuva*, Werner Söderström Oy, Porvoo

Kirsti Lempiäinen; Olli Löytty & Merja Kinnunen, 2008, *Tutkijan kirja*, Vastapaino Oy, Tampere

Manninen Turo, 1995, *Oulun kaupungin historia: 6, 1945-1990*, Gummerus Kirjapaino Oy, Oulu

Mertanen Tomi, 2004, *Kahdentoista markan kapina? vuoden 1956 yleislakko Suomessa*, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä

Mertanen Tomi, 2006, *Yleislakko 1956*, Werner Söderström Oy, Helsinki

Oittinen R.H, Aarre Happonen, Päiviö Hetemäki, 1961, *K.-A. Fagerholm: mies ja työkenttä = mannen och verket*, Tammi Oy, Helsinki

Saarela Tauno, 2006, *Kansan Tahto*, Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä

Tommila Päiviö, Salokangas Raimo, 1998, *Sanomia kaikille: Suomen lehdistön historia*,
Oy Edita Ab, Helsinki

Lähdekirjallisuus

Kauniskangas Kerttu, 1956, Yleislakko 1956, Lahden Työväen Kirjapaino Oy, Helsinki